

Más Világ

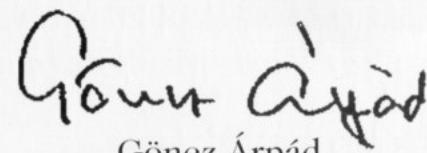
Horváth M. Judit | Stalter György
Other World

HA VAN LÉTEZÉS PEREMÉN TÚLI VILÁG, Horváth M. Judit és Stalter György fotói erről szólnak. Kegyetlen világ ez: nyomor, elmaradottság, pusztulás – nem jó szembesülnünk vele. A látvány torkonragad, fofogat, nem lehet szabadulni tőle. S nem is akkor igazán, amikor a nyomor kimerevített pillanatai naturalisztikusak, hanem amikor egy lírai könjáték – egy szerelmes tekintet, egy világra rácsodálkozó gyerekszempár – a lehetőségek lehetetlenségét vágja a képünkbe. Szinte ostorcsapásként.

Horváth M. Judit és Stalter György évek óta járják a putrik világát. Azt a világot, ahol üveg helyett újságpapír az ablak, ahol egy-két rozzant szék, asztal s néhány ócska fekhely a teljes bútorzat, ahol jó, ha melegít s nem csak füstöl a kályha, ahol minden zugból árad a savanyú szegényszag. Horváth M. Judit portréi ebből a világból mutatnak fel sorsokat, Stalter György képei a sorsszerűséget is. A képeknél történetiségek, reménytelenül kudarera ítélt távlatuk van. Az előbbiekkor lírai színeit az utóbbiak keménysége szinte a végtelenségig felnagyítja.

Ezek a képek felkiáltójelek. Lelkiismeretünk felkiáltójelei!

Budapest, 1998

Göncz Árpád

a Magyar Köztársaság

Elnöke

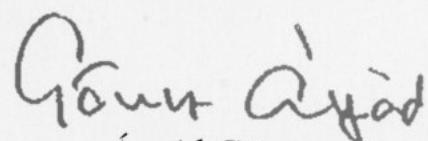
P r e f a c e

IF THERE IS A WORLD BEYOND EXISTENCE, the photos of Judit M. Horváth and György Stalter capture this world. It is a cruel realm: poverty, backwardness, decay – it is unpleasant to have to confront it. The view grabs you by the throat, it strangles you, and you can't escape it. And not when the still frame of poverty is at its most naturalistic, but when a lyrical intermezzo – a loving glance, a child's eyes encountering the world for the first time – throws the impossibility of possibilites into our face. Almost like a lash of the whip.

Judit M. Horváth and György Stalter have been searching in the world of hovels for years. The world where windows are covered by newspaper instead of glass, where the furniture consists of one or two rickety chairs, a table and some worn-out beds, where you feel glad if the oven provides warmth and not just smoke, and where all corners emanate the bitter smell of poverty. Judith M. Horváth's photos flash human fates from this world; György Stalter's photos show destinies as well. The pictures have history, and perspectives hopelessly destined to failure. The harshness of the latter amplifies the lyrical colors of the former almost to infinity.

These photos are exclamation marks. The exclamation marks of our conscience!

1998, Budapest

Árpád Göncz

President of the Republic

of Hungary

Madarakból lettünk

azzá, amik vagyunk, kezdődik egy gyönyörű cigány monda, s a vége mi más lehetne: egy szép napon madárnak visszaváltozunk. Tízmillióan Európában, ötszázezren Magyarországon várják a visszaváltozást, és sokan közülük épp csak annyira férnek a civilizációhoz, mint a madarak – teljesíthetnénk ki a képet, esakhogy ha végignézzük a romák történetét, különösen a legújabbkorit, és a világot, mely e fotók szereplőinek háttére, akkor azt kell mondaniuk, hogy metamorfózisuk inkább gázsó (nem cigány) környezetüket tenné boldoggá. A – mindenkorai európai gázsó szemével látott – szabadság, függetlenség persze máig is ott van sok cigány csoport életmódjában, de sokszor csak a menekülés, a lehetetlen életfeltételek emberibbé szelídítésének eszköze és ritkábban ered oly sokszor emlegetett másságukból.

Nincs írásos kultúrájuk, így múltjukról keveset tudunk, s a róluk szóló beszámolók, tudományos munkák sokszor csak száz évvel korábban leírt előílet-halmazok változatlan újrafogalmazásai. De még napjainkban, a tudományosság szigorú követelményeinek korában sem mentesek ezek a munkák a „cigány tárgyát” vizsgáló tudós előíteletes világképtől. A téves, negatív általánosítások így sokszor tudományos mezbe bújva fejtik ki romboló hatásukat, kánonná válnak csak részben, csak egyes cigány csoportokra igaz megállapítások, a másság megértő tudomásulvételelél rugdossák le a megkapaszkodni vágyó kezet a közös létráról. Bár vándorlásiak, a „cigányügyet” ritkábban a befogadás, általában a kirekesztés változatos eszközeivel kezelő társadalmakkal való találkozásaik során a cigányok különböző kultúrájú, életmódi csoportokra bomlottak, mégis homogén tömegként ítélik meg/el őket. A vérükben van, mondjuk, a szalonképtelen biológiai determinizmust felváltotta a szociokulturális másság fogalma, jótékonyan elfedve a cigányuktól szabadulni akaró intézmények merevségét.

A kisebbség attól kisebbség, hogy megfosztatik a társadalmi előrejutás lehetőségeitől, a gazdasági, politikai és kulturális tőkétől egyaránt. Hogy néhány ezerüknek sikerült nemcsak a felszínen maradni, de váyonossá is válni? Magyarországon ettől ma még a munkaképes romák hetven százaléka munkanélküli, és sorsuk generációkra determinált: gyerekeik kisegítő iskolákban készülhetnek fel a munkaerő-piaci boldogulásra, egészségtelen lakásaik, életkörülményeik miatt várható életkoruk tíz évvel rövidebb a magyarokénál. Igen, vannak kisebbségi önkormányzataik, újabban kormányzati roma program is született, de a nagy társadalmi-gazdasági újrarendeződésből, a nemzeti váyon újraosztásából az ötszázezres roma népesség egészében kimaradt, s az életüket végigkísérő diszkrimináció is változatlan. A törvényeket mindenütt az erősek hozzák. Kultúrájuk – az egyedüli terület, ahol valami kis elismerésre számíthatnak – szintén csak megtűrt, sokszor egzotikus látványosság.

Papíron Magyar, valójában Cigányország polgárai ők.

HISTORIKUS TUDÁSUNK SZERINT Indiából repültek ki, valamikor az első évezredben, nálunk a XIV–XV. században tűntek fel először nagyobb csoportjaik. Bőrükön

ma is ott sötétlik az indiai eredet, kollektív tudattalanjukban pedig évszázadok tár-sadalmon kívüliségének, sokszor üldözöttésének tapasztalata. Nálunk – ellentétben Nyugat-Európában próbálkozó társaik fogadtatásával – megkíméltettek az üldözé-sektől, királyi és főúri kiválltság levelek biztosítottak számukra a városi polgárokéhoz hasonló függetlenséget: a folyamatosan hadban álló Magyarországon szükség volt arra a – leginkább a fémmegmunkáláshoz kapcsolódó – tudásra, amely vándorló életformájukban megélhetésüket jelentette. Természetesen a társadalom peremén éltek, sokszor ennek megfelelő munka is jutott nekik, de megvolt a helyük.

A tizennyolcadik századi Habsburg központosító törekvések következtében a cigányok egyszer csak arra ocsúdtak, hogy rendészeti, közigazgatási problémává váltak. Hogy elveszik tőlük és magyar parasztokhoz adják gyerekeiket (akkor ezt még nem állami gondozásnak nevezték, ám a központi gondoskodás eme legbrutálisabb formája máig fenyegeti a cigány családokat), hogy tiltották lótartásukat, viseletüket, nyelvük használatát (kultúrájuk és részben megélhetésük alappilléreit tehát). E századtól kezdve a cigányügy igazgatási, méginkább rendőrségi kérdéssé válik, elsősorban a vándorló, járászt frissen betelepült romák esetében. Ám hiába telepedtek le közülük minden többen (a múlt század végére már a romák kilencen százaléka), ahol rendrakás van, ott hullik a forgács.

A vándorlás és a cigányság foglalkozási viszonyai szorosan összefüggtek: az üst-foltozók, szegkovácsok, kosárfonók, teknővájók szolgáltatásait, termékeiket szükségszerűen csak nagyobb területen tudták értékesíteni. Mégis egyre többen telepedtek le, hogy kovácsként, vályogvetőként, muzsikusként, napszámosként keres-sék kenyerüket. A gépi nagyipar múlt századi megjelenése bár visszaszorította, teljesen megszüntetni soha nem tudta hagyományos mesterségeiket, igazából a század elején beköszöntő tömeges, milliókat érintő elszegényedés, munkanélküliség nyomta őket (is) addig nem ismert mélységekbe.

Integrációjukat nem csupán munkaerő-piaci helyzetük, hanem a századunkra felerősödő előítéletesség is akadályozta. „Ezek ellenségei a rendnek és a társadalomnak, ezek vérszomjas vadak... nem lehet velük szemben más-képp védekezni és nem szabad velük másképp bánni, mint a hogy a gónosz ellenséggel és fenevadakkal szokás” – írta egy becsületes magyar újságíró a század elején. A közigazgatásban sokáig nem kapott teret az ehhez hasonló szemlélet, de a két világháború között már a Parlamentben hangzottak el a cigányok sterilizálásáról, munkatáborokba zárásáról szóló javaslatok. Az intézményesült előítéletesség aztán a Porrajmosba, a cigány holocaustba torkollott: náci haláltáborokban gyilkoltak még sok ezer magyarországi romát.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN a cigányok kimaradtak a földosztásból, és – ha-gyományos megélhetéseiket végképp megszüntetve – elnyelte őket a mezőgazdasági nagyüzem és az erőltetett iparosítás. A cigány férfiak nagy része ingázó, kétlaki segédmunkássá lett, ekképp jutva biztos, bár minimális jövedelemhez. „Rendsze-res munka, kulturálabb élet”, „változó életforma, szépen halad a beilleszkedés”: ekkor még nem omlott be az átjáró, vonatok és munkásbuszok ingáztak a két vi-

lág között. A szocialista gazdaságnak jó ideig kellett az oleső, szakképzetlen munkaerő, ezért a cigányok perifériális helyzetben várták a rendszerváltást.

1961-ben párthatározat derítette ki, kik is valójában a romák: nemzetiségek nem, esupán hátrányos helyzetű társadalmi rétegnek nevezve ki őket. A hátrányos helyzetet telep-felszámolási, munkába állítási és „mağatartásjavító” intézkedések révén kívánták megszüntetni a szebb jövő tervezői. Beindult a CS (csökkent értékű) lakásépítési akició, amelynek eredményeképpen a romák egy része az embertelenből jobb életkörülmények közé került ugyan (a társadalomban pedig gyökeret vert a túltámadott cigányokról szóló mítosz), de szegregációjuk fennmaradt, sőt újabb telepek alakultak ki, ugyanolyan kiáltó végleteként az európai ezredvégnek, mint a négyven évvel ezelőtti putrisorok. Mivel a romák nagy része a segédmunkáslében ragadt, a rendszerváltás őket sötörte ki először a munkahelyekről, ahová – iskoláztatás hiány (ha a cigány osztályokban is, de a nyolc általános sokan elvégezték közülük, esakhogyan időközben az érettségi lett a minimálisan szükséges munkaerő-piaci belépő, középiskolai mutatóik pedig alig javultak) azóta sem tudtak visszakapaszkodni. Ma a romák nagy része a tartós és kilátástanlan mélyszegénység állapotában él, segélyekből, családi pótlékből, közhasznú munkásként, házépítési hitelének törlesztésére, közüzemi díjai fizetésére képtelenül, növényeket, hulladékot gyűjtögetve, sokszor alkoholizmusba, pszichózisokba, devianciákba csavarodva, széthulló családokban. A kelet-európai átalakulások legnagyobb vesztesei: sorsuk, a cigánylet a nélkülözés, a stigmatizáltság állapota. Ma a magyar társadalom legalább hatvan százaléka a legellenzenvesebb társadalmi csoportok között jelöli meg őket.

Néha több, de inkább kevesebb szó esik a cigányokról: létezésük teher mindenkinél, tanítónak, szomszédnak, politikusnak. Akár „felemelni, integrálni, asszimilálni”, akár kiirtani, elkülöníteni, megrendszabályozni akarjuk őket: mindig róluk, nem velük beszélünk. Mindig tudjuk, mi a baj velük: sokan vannak, mások, idegenek, nem a mi erkölceink szerint élnek, munkakerülők, bűnözők – minek soroljuk tovább. Azt nem tudjuk, ők mit akarnak, ők hogyan szeretnének elni. Valóban cigány osztályban, faluszeli viskóban, börtönben, segélyen, netán vannak a miénkhez hasonló vágyaik is? Vagy tényleg olyan reménytelenül mások? Hányadik ugyanolyan kört futjuk és hány évszázada futnak ők? Csevegünk róluk, s közben zavartalanul épül-szépül Cigányország, a nyomor, a megbélyegezettség birodalma.

HIÁNY: tárgyak nélküli szobák, fűző nélküli cipők, fogak nélküli mosolyok. De hiány a meglévő is: a fodros ünneplő ruha a gyerekekben, a szorosan átölelt sovány kacsa, az öt számmal nagyobb zakó, a vállra vett magnó is.

De a semmiben megszólal a kevés, ami mégis az emberek mellett maradt. Csöndesen vagy emelt hangon beszélget a tárgy és gázdája, vastag falakkal övezett világukból nem jut ki hangjuk, légmentesen zárt katakombájukban cserében tökéletes az akusztika. Elválaszthatatlannak tűnnék, pedig nem azok, idővel elsodródnak egymás mellől. Tárgyaik elvesznek, házukat vihar dönti össze, magnójukat eladják.

Ezek az emberek üres kézzel mennek a túlvilágra, testükön kívül más nem kerül sírjukba. Elviselhetetlenül súlyos bizonyítékok egy perben, s hiába cáfolhatatlanok, nem veszik figyelembe őket.

A fotókon látható nyomor – anélkül, hogy elveszítené – túllép társadalmi meghatározottságain. Az öreg, aki imára vagy inkább átokra kulesolt kézzel áll putrija mellett, a mosolygó fiatalabb a másik képen, ahol egymást támogatva élvezí ház és lakója a nap melegét, s a harmadik, aki – ebben biztosak lehetünk – magnója segítségével győzte le a romokat, nos ők, s a többiek sem egyszerűen a nyomor lenesévére kapott illusztrációi. A fotókon a hiány nem üresség, nem embertelen, hanem nagyon is emberi a szegénység.

Harcukat külön-külön vívják/vívták, de bűnük közös: mindenannyian cigányok. E sorsközösségi miatt létük konkrét meghatározottságai, a világ, melyben így kénytelenek élni emberek, nem tűnnek el a fotókról. Az elénk táruló szegénység szinte már metafizikus, de a képek esztétikai-filozófiai mélységén túl vagy inkább innen, a szereplők feltárlukozására nekünk, a XX. század végi Magyarország lakóinak kellene – végre – reagálnunk.

Ezek a képek nem elkapott, ellesett pillanatai egy legtöbbünk számára ismeretlen létnek. Pedig meglesni szoktuk őket: egy-egy pillantást vetünk rájuk, értelmezük másságukat, programokat, máskor pogromokat szervezünk, a teendőket pontokba szedve: feeségünk róluk, mert beszélni nem tudunk, nem akarunk velük.

Aki harmadik napja egy falatot sem evett, mert hétvégére várja haza az intézetből unokáját, s a száz forint kell a gyerekre, mert nagyon szereti a zsírban sült krumplit; aki nyolcévesen a meddőhányóból hordja ki a fillérekért eladható salakot: hozzájuk intézett szavaink legtöbbje mellébeszélés. Nem áll össze, ott övék az egyedül érvényes mondat. Az, amit a két fotográfusnak elmondtak. Nekünk nincs, de a két fotós számára volt mondanivalójuk: kecske, virág, sparhelt, magnó, feleség, gyerek. Súlyos tőmondatok. Sem vág, sem vágy nincs a kamera előtti gesztusokban, csak bizonyosság, tudás, felismerés. Béke. Ezek az emberek túl vannak cigányságukon. Az csak egy igazolvány, egy barna pecsét, ami Cigányországban tartja, oda kényszeríti őket, holott többek ők ennélfolyam: büszkék, boldogok, fáradtak, szomorúak, szerelmesek. Tudnánk csak ennyit róluk, Cigányország napjai még lennének számlálva.

Fájdalmas, hogy mennyire nem vagyunk jelen a képeken mi, úgynevezett többségek. A romáké ott minden, csak az övék a ház, a pulóver, a kecske, az összes hiány. Cigányország. Csak látszólag része Magyarországnak nevezett téridő szegletnek. Ez nem a térképen szereplő Hajdúhadház, ez egy másik Tólápa, másik Budapest: a mi Magyarországnak nem ilyen. Pedig ilyen a mi Magyarországnak. Ez a Cigányország a mi Magyarországon van, s mégis külföldiként keressük fel. Lessük, figyeljük lakóit, megdöbbent turistacsapat, míg ők átnéznek rajtunk. Nem látták, ahogy lábujjhegyen lopunk, üres szobáikban, nem hallják sóhajtássainkat, megilletődött köszönésünket: nem hagyhatjuk ott szavainkat, hitelesség, érvényesség, jelentés nélkül hogyan is tehetnénk? Cigányországból lassan mindenki emigrál, csak az emberek maradnak.

We were birds

ORIGINALLY, and from birds we turned into what we are now, so commences a beautiful Gypsy folktale. And what else could be the ending: one day we will turn into birds again. Ten million people in Europe, and five hundred thousand in Hungary are waiting for this transformation, and many of them have about as much access to civilization as birds do – we may add to complete the image. But looking through the history of the Roma, especially in the 20th century, and the world that provides the background and the living-space for the characters of these photos, we must realize that their metamorphosis

would make only their Gadjo (non-Romani) environment happy. Freedom and independence, as perceived through the eyes of Gadjos, are of course present in the lives of many Gypsy groups; but usually this freedom is only the means of escape, of humanizing and taming the inhuman living conditions, and it is less frequently the result of their so often recalled „otherness”.

They have no written culture, so we don't know much about their past. The accounts and scholarly works about them often simply echo piles of prejudices written a hundred years ago, and retold in an unchanged form. But even nowadays, in an age of strict scholarly methodology, these works reflect the prejudiced world-view of the researcher examining his „Gypsy object”. Thus, false and negative generalizations exercise their destructive influence in the mask of science. Statements that are only partly true, and are valid only for some Gypsy groups are canonized; the hands trying to clutch the spokes of the common ladder are kicked off by the sympathetic acknowledgement of otherness. During their wanderings and their encounters with societies that have tried to resolve the „Gypsy issue” sometimes with admission, but typically with various methods of exclusion, the Roma have dissolved into groups with different cultures and lifestyles. Yet we judge and condemn them as a homogeneous mass. It's in their blood, we say: biological determinism has become outmoded and not *comme il faut*, and it has been replaced by the concept of sociocultural otherness, casting a benevolent shadow over the rigidity of the institutions trying to get rid of Gypsies.

What makes a minority is that it is deprived of its opportunities of social progress as well as the economic, political and cultural capital. And what if a few thousand have managed not only to stay on the surface, but also to become wealthy? Still, in Hungary seventy percent of the working-age Roma are unemployed, and their fate is determined for generations. Their children can study in auxiliary schools to find their way on the labor market, and their unhealthy flats and living conditions make their life-expectancy ten years lower than the average Hungarian's. Yes, they have minority self-governments, and lately the central government has worked out a Roma program, but the five hundred thousand-strong Romani population as a whole has been left out of the great social-economic reorganization and the redistribution of the national wealth, and discrimination keeps following them through every phase of their lives. The laws are made by the pow-

erful everywhere. Their culture, the only area where they can expect some appreciation, is also merely a tolerated, often exotic spectacle.

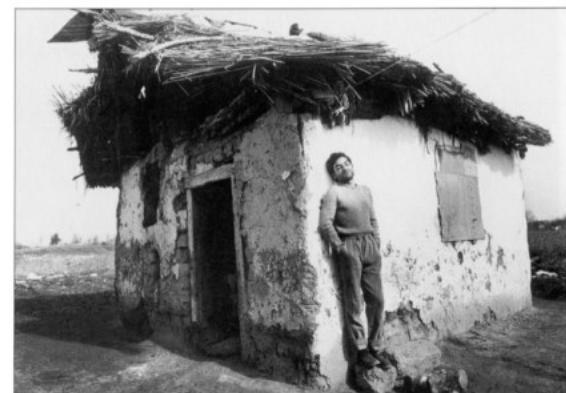
On paper, they are the citizens of Hungary. In reality, they belong only to Gypsyland.

ACCORDING TO OUR HISTORICAL KNOWLEDGE, they migrated from India sometime during the first millenium. They first appeared in larger groups in Hungary in the 14th-15th centuries. Their Indian origins still darken their skin, and the experience of centuries-long existence outside society and sometimes persecution darken their collective subconsciousness. Initially, unlike the reception of their brothers trying their luck in Western Europe, they were spared persecution in Hungary. Charters from kings and aristocrats guaranteed for them an autonomy equal to the citizens of towns. Their skills, especially their metal-work which provided a living for them in their nomadic life, was relied upon in a Hungary that was constantly at war. Of course, they lived on the margins of society, and the work they managed to get was often consonant with their social status, but they had a place.

Due to the centralizing efforts of the Habsburgs in the 18th century, the Gypsies suddenly had to realize that they became a problem for the police and the administration. They had to see their children taken away from them and given to Hungarian peasants. (At the time, it was not yet called state care. This most brutal form of central solicitude still threatens Gypsy families). They were forbidden to keep horses, to wear their traditional clothes and to speak their language – the basic pillars of their culture and, to a certain degree, their survival. From that century on, the „Gypsy case” became the problem of the administrative offices, and even more for the police. (This was especially the case in terms of itinerant, newly arrived groups of Roma). And even though more and more of them settled down – by the end of the 19th century, ninety percent of the Roma had done so, the common sentiment was „one bad apple spoils the whole bushel” and all of them were considered a problem for the majority society.

Their nomadic life is closely connected to the traditional professions of Gypsies: tinkers, nail-smiths, basket weavers and trough makers could only sell their services and their products in a larger geographical area. However, an increasing number of them settled down to make their living as smiths, adobe makers, musicians and day-workers. Although the appearance of large-scale industry in the previous century decreased the importance of their traditional trades, it could not cease it entirely. It was, in fact, the mass poverty and unemployment hitting millions of people in the turn of the century that pushed them, like many others, into hitherto unknown depths of misery.

Their integration was hindered by the increasing prejudices of centuries as well as their position in the labor market. „They are enemies of order and society, they are blood-thirsty beasts... we cannot protect ourselves from them, and we cannot treat them otherwise than what we would do with wicked enemies and beasts”, an

honest Hungarian journalist wrote in the beginning of the 20th century. For a while, the administration did not adopt such views, but by the period between the two world wars, proposals were made in the Parliament suggesting the sterilization of Gypsies and their confinement into labor camps. Institutionalized prejudices ultimately led to the *Porrajmos*, the Gypsy Holocaust; thousands of Hungarian Roma were exterminated in the Nazi deathcamps.

AFTER THE SECOND WORLD WAR, the Roma were left out of the reallocation of land. They were swallowed up by the large agricultural concerns and forced industrialization. Most of the Romani men became unskilled workers commuting into the cities and securing for themselves a stable but meagre income. „Regular work, more civilized life”, „a changing life-style: assimilation is well on the way”: the past didn't crumble down yet, and trains and buses shuttled between the two worlds. For a long time, Socialist economy needed cheap and unskilled labor. And so the Gypsies witnessed the transformation of the political system on the periphery.

In 1961, a Party resolution unraveled the mystery of who the Gypsy are; they were defined merely as a layer of society in a disadvantageous position, and not as a minority. The architects of a better future planned to abolish their disadvantageous position through orders eliminating Gypsy settlements, providing employment and „improving their behavior”. The „CS” (reduced value) flat construction program was initiated. As a result, some of the Roma escaped the inhuman living conditions and got into a better environment (and the myth of the over-supported Gypsies took root in society), but their segregation remained unaltered. In fact, new settlements developed, offering an extreme contrast of the end of the European millenium just as shocking as the rows of hovels were forty years ago. Since most of the Roma were unskilled laborers, they were the first to be swept out of their workplaces by the transformation of the system at the end of the eighties. Many of them completed the eight years of primary school, even if they studied in „Gypsy classes”. However, in the meantime, a high school diploma became the minimum requirement for entering the labor market, and their percentage in secondary school hardly improved. Thus, without education, they have been unable to regain their former employment rates: today the greater part of Roma exist in the hopeless state of enduring, extreme poverty. They live from social benefits, family allowances, as temporary public workers, unable to pay off their flat construction loans or the public utilities, collecting plants and rubbish, often sunk into alcoholism, psychosis and deviancy, in families falling apart. They are the biggest losers of the transformations in Eastern Europe. Their destiny, Gypsy life, is a state of indigence and stigmatization. Today, at least sixty percent of Hungarian society categorizes Gypsies among the most repugnant social groups.

Sometimes there is much talk about Gypsies, but usually they are enveloped in silence. Their existence is a burden for everyone: for teachers, for neighbors, for politicians. Whether we want to „elevate, integrate or assimilate” or to liquidate,

segregate or regulate them, the discourse is always *about* them and not *with* them. We always know just what the problem is with them: there are too many of them; they are different; they are strange; they don't follow our moral codes; they are work-shirkers; they are criminals – shall we go on with the list? We don't know what *they* want, how *they* want to live. In Gypsy classes, in huts on the outskirts of villages, in prison, on state benefits? Or do they perhaps have desires like we do? Or are they really so unalterably different? How many times have we run along the same lap, and for how many centuries have they been running? We make small talk about them, while Gypsyland, the realm of poverty and stigmatization is constantly being constructed and expanded.

ABSENCE: rooms without objects, shoes without laces, smiles without teeth. But what is there is also absence: the children's ruffled Sunday clothes, the skinny duck held close, the oversized jacket, the portable stereos on the shoulders.

But in nothingness, the few things that are still there with the people begin to talk. Objects and their owners talk quietly or loudly, their voice doesn't get out of the thick walls surrounding their world. But in return, the acoustics of their hermetically sealed catacombs are perfect. They seem to be inseparable, but they are not. They will drift away from each other as time goes by. The objects will be lost; the houses will be torn down by a storm; their portable stereos will be sold. These people will go to the next world empty-handed; nothing but their bodies will be laid in the grave. They form an unbearably strong evidence in a lawsuit, and however irrefutable they may be, they are not taken into consideration.

Without losing its social determination, the poverty depicted on these photos steps over it. The old man standing in front of his hovel, clutching his hands to pray, or rather to curse, the smiling man in another picture, where the house and its inhabitant enjoy the warmth of the sun seemingly buttressing each other, or the third man, who, we may be sure, conquered the ruins with the help of his portable stereo – they and the others are not just illustrations of poverty. In the photos, absence is not emptiness, and indigence is not inhuman. It is, in fact, very human.

They fight and have fought by themselves, but their sin is a common one: they are all Gypsies. Their shared destiny does not take away the concrete determining factors of their existence – the world where human beings are forced to live like this – from the photos. The poverty these pictures show is almost metaphysical, but beyond (or perhaps before) the aesthetic-philosophical depth of the photos, it is we, the citizens of Hungary at the end of the 20th century, who should react to them revealing themselves.

These pictures are not stolen glimpses of a world unknown to most of us. Yet we usually steal glances at them. We interpret their otherness, we construct programs and sometimes pogroms, drawing up the things to do point by point. We chatter about them, because we can't and we won't talk to them.

The man who hasn't eaten for three days, because he is expecting his grandchild

home from the institute for the weekend, and he needs a hundred forints for the kid who loves potato baked in fat; the eight-years-old child who carries out slag from waste stockpiles to sell it for a pittance – the words we speak to them miss their objects. They don't form a coherent unit; in this world, the only valid sentence belongs to these people. It is what they have told to the photographers. They don't have anything to say to us, but they did have something for the photographers: goat, flower, cooking-stove, portable stereo, wife, kids. Heavy, simple sentences.

The gestures in front of the camera contain neither accusations, nor desires. All they have is certainty, wisdom and recognition. Peace. These people are beyond their Gypsiness. It is merely an ID card, a brown stamp that keeps and detains them in Gypsyland. But they are more than this: they are proud, happy, exhausted, sad, in love. If only we knew just this much about them, the days of Gypsyland would be counted.

It is painful to realize how much we, the so called majority, are not present in these photos. Everything there belongs to the Roma – the house, the pullover, the goat, all the absences. Gypsyland. It is only seemingly a part of the segment of time and space called Hungary. It is not the Hajdúhadháza you find on the maps, it is another Tólápa, another Budapest: our Hungary is not like this. And yet our Hungary *is* like this. This Gypsyland is in our Hungary; nevertheless, we visit it as foreigners. We watch and observe its inhabitants, a shocked group of tourists, while they look through us. They don't see us as we tiptoe through their empty rooms; they don't hear our sighs, our hushed greetings. We can't leave there our words – how could we, without credibility, validity or meaning? Gradually, everything emigrates from Gypsyland, and only the people remain.

CIRKUSZ

WORKER
EX-ATHLETE
FRAGILE

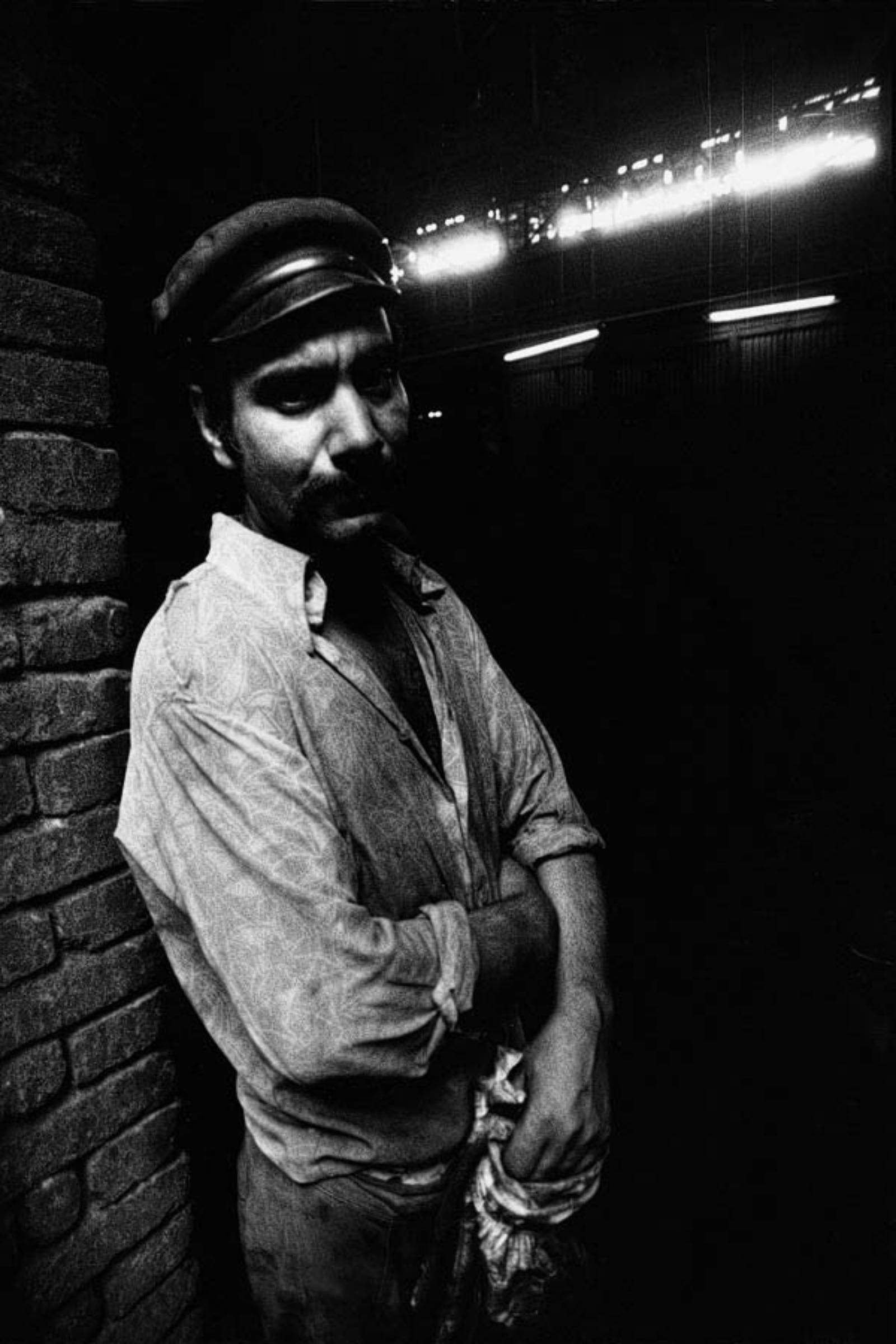

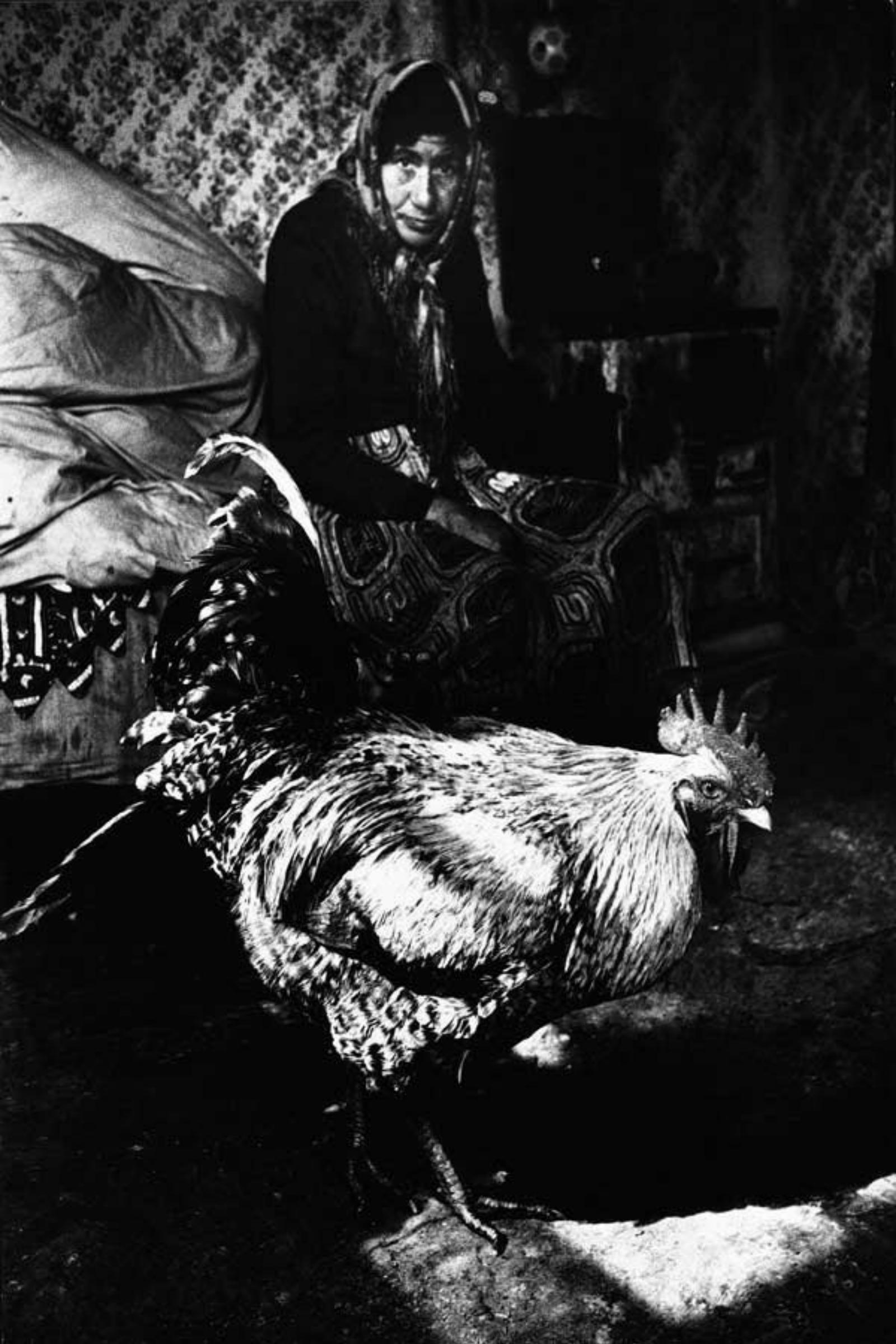

DÉGLÖ

NÉHÁNY SZÓ A KÉT FOTÓMŰVÉSRŐL: Stalter György az esztergomi ferenceseknel töltött diákkévi alatt kezdett romákat fotózni, Horváth M. Judit pedig – aki férje után annak munkájába, a fotózásba is beleszeretett – sokáig nem válalta származását, hogy aztán mégis egy roma lap, az *Amaro Drom* főszerkesztője legyen évekig. Ketten gyakorlatilag végigfotózták Magyarország cigánytelepeit (1993-ban az ötszázezer magyarországi roma 13 %-a élt még mindig telepeken), és a pesti gettósodó kerületeket.

A FEW WORDS ABOUT THE PHOTOGRAPHERS: György Stalter started to make photos of Roma during his student years at the Franciscans in Esztergom. Judit M. Horváth, who, after falling in love with her husband, fell in love with his work, photography, was reluctant to accept her identity for a long time, and yet eventually she became the chief-editor of a Romani paper, Amaro Drom for several years. The two of them photographed through practically all the Gypsy settlements of Hungary (in 1993, 13 percent of the five hundred thousand Roma in the country still lived in settlements), and the ghetto-like parts of districts in Budapest.

Horváth M. Judit

1952 Sárváron született
1969–80 gyermekápolónőként dolgozott
1985 hivatásszerűen kezdett fényképezni,
kezdetben szabadúszóként,
külföldön lapoknál
1990–95 az *Amaro Drom* (Mi utunk) című roma lap
cépszerkesztő-fotóriportere,
majd 3 évig a lap főszerkesztője
Tagja a Magyar Újságírók Szövetségének
és a Magyar Fotóművészek Szövetségének.

Judit M. Horváth

1952 Born in Sárvár
1969–80 Worked as a children's nurse
1985 Started to work as a professional
photographer, first as a freelancer,
at various papers
1990–95 Became the photo editor, and then for
three years the chief-editor of Amaro Drom
(Our Road), a Romani paper
She is a member of the National Union of
Hungarian Journalists and the Alliance
of Hungarian Photographers.

Stalter György

1956 Budapesten született
1970–74 gimnázium – Esztergom
1976–78 szakmunkásképző – Budapest
1978–83 Fiatalok Fotóművészeti Stúdiójának tagja
1983–86 titkára
1978–88 a *Magyar Ifjúság* című lap fotóriportere,
5 éven át rovatvezetője
1983 MUOSZ Újságíró-iskola,
fotóriporterként végez
1983 felvétel a Magyar Fotóművészek Szövetségébe
és a Művészeti Alapba
1988–90 a *Képes 7* című lap fotóriportere
1990-től szabadúszó
1992–93 a *Volt* című lap képszerkesztője
1990–95 az *Amaro Drom* című roma lapban
folyamatosan publikál
1995–96 önálló fotóstúdiót hoz létre, melynek
keretén belül „Művészet és mesterség”
címmel fotográfiát oktat
1997 Balog Rudolf díj
Tagja a Fotóművészek Szövetsége felvételi
bizottságának és a Pécsi József ösztöndíj
kuratóriumának.

György Stalter

1956 Born in Budapest
1970–74 High school studies in Esztergom
1976–78 Vocational school in Budapest
1978–83 Member of the Studio of Young
Photographers
1983–86 Secretary of the studio
1978–88 Worked for the weekly *Magyar Ifjúság*
as a photographer, and for five years
as a column editor of the paper
1983 Completed the journalism course of
the National Union of Hungarian Journalists
as a photo reporter
1983 Became a member of the Alliance of
Hungarian Photographers and the Art Fund
1988–90 Worked as a photo reporter
for the weekly *Képes 7*
1990– Worked as a freelancer
1992–93 Photo editor of *Volt* magazine
1990–95 Published photos regularly
in the Romani paper *Amaro Drom*
1995–96 Founded his own independent photo studio,
teaching photography in a course
entitled „Art and Profession”
1997 Received the Rudolf Balog Prize
He is a member of the entrance committee of
the Alliance of Hungarian Photographers
and the board of the József Pécsi Scholarship.

